

**PONÈNCIES DE LA JORNADA «LA RENAIXENÇA A JUDICI»  
(Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 18 d'abril de 2018)**

**SIGNIFICAT DE LES BASES DE MANRESA  
DE 1892 DE LA UNIÓ CATALANISTA.  
EL PRIMER PROGRAMA  
D'AUTOGOVERN NACIONAL**

ALBERT BALCELLS GONZÁLEZ  
Secció Històrico-Arqueològica (IEC)

Va ser a Manresa on es va celebrar la primera de les assemblees convocades per la Unió Catalanista, un any després de la fundació d'aquesta federació d'entitats. Les assemblees anuals següents s'anaren celebrant cadascuna en una ciutat catalana diferent fora de Barcelona, en un intent d'estendre el moviment catalanista pel territori. En aquesta primera assemblea s'aprovaren disset bases de la Constitució Regional Catalana. No es poden considerar com un projecte d'estatut d'autonomia articular per a debatre en un cos legislador, sinó com un primer programa teòric del catalanisme polític. La Unió Catalanista no era un partit polític organitzat per a guanyar eleccions, sinó una confederació d'entitats catalanistes molt diferents, en una fase prèvia propagandística i de conscienciament.

La primera observació a fer és que la terminologia emprada encara era regionalista —«Constitució Regional Catalana»—, quan ja havia començat a definir Catalunya com única pàtria dels catalans i com a nació. Alhora, el catalanisme s'havia començat a definir com a nacionalisme per influència terminològica del nacionalisme txec. Perquè els models dels moviments nacionals irlandès, hongarès i txec —tots tres encara predominantment autonomistes aleshores— oferien al nacionalisme català naixent la possibilitat de presentar-se no com una excentricitat arcaïtzant —tal com el presentava el nacionalisme espanyol d'Estat—, sinó com un dels diversos casos europeus de nacionalitats que pugnaven per la seva emancipació i autogovern. I es podia afegir als exemples anteriors els de Finlàndia, Noruega i Polònia, aquest darrer el més problemàtic per trobar-se dividida aquesta nació entre tres potències. Tampoc Valentí Almirall, el primer teoritzador del catalanisme polític el 1887, no havia superat la definició de Catalunya com a regió, i continuava defensant Espanya com a nació, acceptant l'equivalència d'estat i nació, tot i que la doctrina d'Almirall anava més lluny que el simple regionalisme i tingué una influència decisiva sobre el pensament nacionalista català posterior.

Definir Catalunya com a nacionalitat, és a dir, com a nació sense estat significava reclamar l'autonomia po-

lítica i no sols la descentralització, com feia el regionalisme. Al mateix temps, s'introduïa la incompatibilitat entre l'afiliació al catalanisme polític i la pertinença a un partit d'àmbit espanyol. El catalanisme polític es començà a organitzar com a tal durant els dos darrers decennis del segle XIX, com a conseqüència de cinc fets, dos de positius i tres de negatius. Els positius eren, en l'àmbit cultural, el progrés de la literatura catalana en la llengua pròpia, i, en el terreny econòmic, l'autoestima per la consolidació de la industrialització, que singularitzava Catalunya dins un estat subdesenvolupat com Espanya. Aquest progrés es considerava que estava en perill a causa de les tendències lliurecanvistes espanyoles. Els fets negatius que afavorien el catalanisme polític havien estat el fracàs del federalisme republicà i el del carlisme antiliberal durant el Sexenni Democràtic, de 1886 a 1874, i, a continuació, el rebuig catalanista de la Restauració com a règim ultracentralista, amb un parlamentarisme basat en dos partits alternants sense veritables bases d'afiliats i amb la pràctica sistemàtica del frau electoral, la corrupció i el caciquisme.

El dret civil català consuetudinari, gràcies a una campanya catalanista, s'acabava de salvar de l'extinció que li volia imposar el nou Codi civil espanyol. Sobrevisqué com a apèndix a redactar. Aquesta victòria parcial, exaltada aleshores com la «primera victòria del catalanisme», facilità la constitució de la Unió Catalanista el 1891. Juntament amb la llengua catalana, el dret era considerat un dels signes principals d'identitat col·lectiva del país. El problema és que dret i llengua necessitaven una codificació per a resistir l'acció assimilista de l'Estat espanyol de base castellana, i sense un poder polític propi català aquesta codificació resultava inviable.

La primera assemblea anual de la Unió Catalanista es reuní a Manresa a final del març de 1892. Dels 234 delegats nomenats per les entitats i periòdics catalanistes, només n'hi anaren cinquanta el primer dia, i només vuitanta hi foren presents la tercera i darrera jornada. Les Bases comportaven quatre principis: 1) l'accidentalisme en matèria de règim polític —l'autonomia tant es podia aconseguir sota la monarquia com sota una república—; 2) l'acceptació de la solució concordatària vigent en les relacions entre Estat i Església, sempre que els bisbes fossin catalans; 3) la proposta d'un concert fiscal com el que el País Basc tenia des del 1878, després de l'abolició dels furs de les províncies basques, i 4) la representació orgànica per sufragi corporatiu dels electors dividits en tres estaments, en comptes del sufragi inorgànic vigent.

El catalanisme volia superar les guerres civils que havien dividit i enfrontat els catalans durant el segle XIX, i eludia definir-se entre monarquia i república, entre confessionalitat de l'Estat i laïcisme anticlerical. La impugnació del parlamentarisme no procedia d'una actitud antiliberal, sinó que s'explica per dos fets: d'una banda, pel frau electoral que el desacreditava, i també perquè el catalanisme, fins i tot si arribava a conquerir una majoria electoral a Catalunya, que aleshores no tenia, sempre es trobaria en minoria en un parlament espanyol que no reconeixia els drets nacionals dels catalans. La sobirania limitada del poder català autònom que volia el catalanisme havia de ser un pacte negociat d'igual a igual i no una simple concessió reversible de l'Estat.

D'aquesta manera, les Bases de Manresa comencaven per definir les competències exclusives del poder central —relacions exteriors, comunicacions supraregionals, exèrcit, marina, política aranzelària— en comptes de definir les reclamades per al poder autònom català, com farien els projectes d'estatut de 1919 i de 1931. Implícitament, el vincle amb l'Estat espanyol es considerava, de fet, confederal, atès que allò que no era competència exclusiva de l'Estat s'entenia que ho era del poder regional català. No era una posició gaire realista en aquell context.

La defensa del dret civil català i la seva reforma per un poder legislatiu català i de l'oficialitat total de la llengua catalana comportava que els magistrats i funcionaris havien de ser catalans de nissaga o per naturalització, segons les Bases. Catalunya havia de tenir un poder judicial propi i sense que existís un dret d'apel·lació a un tribunal suprem espanyol. Existiria per a dirimir els conflictes competencials entre el poder central i el regional i entre les regions un alt tribunal format per un jutge de cada regió. Això comportava implícitament suposar que altres regions podien obtenir el mateix que es volia per a Catalunya, però sense una generalització automàtica, atès que s'havia vist entre 1868 i 1873 que no existia a altres regions espanyoles una voluntat d'autogovern comparable a la de Catalunya, ni una consciència d'identitat diferenciada, motiu pel qual qualsevol generalització no faria més que rebaixar el sostre competencial i de capacitat d'una Catalunya autònoma.

Les Bases de Manresa demanaven la substitució del servei militar forçós i redimible en diners —una injustícia social que feia pesar el servei només sobre els qui no podien pagar la redempció— per un servei voluntari i per un contingent català en voluntaris o en diners, com s'havia fet abans de 1845. Les reformes amb les quals s'esperava atreure les classes subalternes al catalanisme eren la supressió de les quintes i dels consums, substituïts per un impost progressiu sobre la renda. Aquesta darrera reforma, molt avançada per l'època —l'impost progressiu sobre la renda personal

no existia encara a cap estat europeu—, seria aprovada a la tercera assemblea de la Unió Catalanista, celebrada a Balaguer a final del 1894. «Fora quintes i consums» havia estat el crit de revolta popular el 1868, vint anys abans. L'abolició de les quintes i la substitució dels consums havien estat i seguien essent punts destacats del republicanisme federal, reformulat el 1883 en el projecte de constitució de l'Estat Català dels republicans federals. El projecte federal de 1883 hi afegia altres mesures socials no incloses en el programa de la Unió Catalanista, com és ara la creació de tribunals paritaris per als conflictes laborals i una legislació que prohibís el treball infantil a les fàbriques i en reduís el de les dones. Però era prou ampla la base social que hauria sortit beneficiada per l'abolició de les quintes i dels consums, adoptades per la Unió Catalanista, perquè afectaven no sols la classe obrera, sinó els artesans, els botiguers i la pagesia autònoma, per als quals l'endeutament per a redimir un fill quintat o perdre la seva contribució laboral durant tres anys posava en perill el futur de l'empresa familiar. La redempció del servei militar costava 2.000 pessetes pagades de cop. El salari anual d'un encarregat de secció de filatura a una fàbrica del Ter era de 1.870 pessetes, i això dona una idea del sacrifici que representava per a la major part de les famílies.

Segons les Bases de Manresa, eren competències del poder regional l'ordre públic, l'ensenyament, la fiscalitat i l'emissió de moneda. El futur poder regional havia d'implantar una nova divisió territorial basada en l'autonomia administrativa municipal i en les comarques, qualificades de naturals per les Bases, en substitució de les quatre províncies implantades el 1883 i de les seves diputacions. No cal dir que la primera dificultat era delimitar les comarques que se suposaven naturals i que aleshores no eren reconegudes ni estaven definides ni ho estarien fins als anys trenta del segle XX. Les províncies eren vistes implícitament per les Bases com un instrument centralista de fragmentació de Catalunya per l'Estat espanyol, que trencava la seva unitat administrativa.

Segons la base setena del projecte, tant les Corts catalanes amb poder legislatiu com els consells municipals s'haurien de formar «per sufragi dels caps de casa agrupats en classes fundades en el treball manual, en la capacitat o en les carreres professionals i en la propietat, indústria i comerç, mitjançant la corresponent organització gremial en lo que possible sigui». Aquesta organització en tres estaments —el dels treballadors manuals, el dels professionals liberals amb títol superior i el dels empresaris— comportava el sufragi orgànic sobre la base d'un neogremialisme i es proposava en el mateix moment que s'acabava de restablir a Espanya, l'any 1890, el sufragi universal masculí dels majors de vint-i-cinc anys en comptes del sufragi censatari vigent fins aleshores i restringit als qui pagaven

un nivell determinat de contribució. El sufragi universal directe era condició indispensable, però no suficient, de la democratització. Les Bases de Manresa no el negaven, però el compartimentaven en tres estaments. La representació orgànica ha estat el punt de les Bases de Manresa més discutible des del punt de vista de la democràcia moderna. S'ha de dir que en aquell moment no existia cap diputat d'un partit obrerista al Parlament espanyol, ni als ajuntaments, ni a les diputacions de Catalunya. Encara el jove Enric Prat de la Riba, secretari de la Unió Catalanista, presentà una esmena que no prosperà i que veia un perill en la representació classista dels treballadors a les Corts catalanes. Per això Prat preguntava: «Ja s'han sospesat bé les funestes conseqüències que poden sobrevindre amb la creació d'un estament obrer, aixecant-se unit i compacte, davant per davant dels altres estaments que simbolitzen el capital i la intel·ligència? [...] No fora millor mantenir indivisos els elements en cada producció: el propietari amb els seus masovers, parcers, etc., l'industrial amb els seus obrers, el comerciant amb els seus factors, fadrins i mossos?» Però, com ja s'ha dit, l'esmena de Prat no fou acceptada.

Considerar que gremis i col·legis professionals eren més representatius i estaven dotats de més democràcia interna que els partits polítics de la Restauració no deixava de ser quelcom indemostrable i discutible, igual que la suposició de la seva independència dels partits polítics. El corporativisme revalorava els cossos intermedis per evitar l'aïllament de l'individu davant l'Estat, alhora que solia idealitzar retrospectivament la pretesa harmonia de la societat medieval urbana gràcies als gremis. L'interclassisme dels gremis i els col·legis professionals semblava adient com a neutralitzador de la lluita de classes.

Convé advertir que el sufragi orgànic fou abandonat com a objectiu pels pares de família i després pel catalanisme a mesura que, a partir del 1901, el moviment començà a guanyar eleccions amb el sufragi universal inorgànic, del qual encara restarien excloses les dones a Espanya fins al 1933. Tant Prat com la Lliga Regionalista deixaren de banda la representació corporativa, que no era apropiada per a canalitzar el procés de democratització que anava conduint del liberalisme oligàrquic a la política de masses del tombant de segle. Tampoc no seria just establir cap similitud entre la base setena de les Bases de Manresa amb la representació orgànica del règim franquista de partit únic, perquè la proposta de 1892 es feia en un context de pluralisme polític i de llibertat d'associació. Històricament resta clar que el moviment nacional català ha estat indissolublement associat a la causa de la democràcia. En no ser un nacionalisme d'Estat, sinó un moviment de base, només ha pogut avançar conquerint una majoria social. I això val tant per al primer quart del segle xx, durant el qual predominà electoralment el ca-

lanisme conservador, com per al període en què l'hegemonia passà, a partir de 1931, al catalanisme d'esquerres.

Qüestió bàsica del moviment nacional català ha estat sempre com conjuminar la pluralitat social i ideològica catalana expressada en una pluralitat de partits polítics amb la unitat imprescindible per a enfrontar-se al nacionalisme espanyol. La divisió del catalanisme ha resultat letal davant d'un nacionalisme espanyol sempre unit i amb l'aparell de l'Estat a les seves mans. Davant el dilema, la Unió Catalanista no arribà a convertir-se en partit i es va mantenir impotent en l'àmbit electoral, perquè temia la divisió del catalanisme i no volia embrutar-se les mans en la lluita pel poder. El cost de tot plegat fou que la Unió Catalanista fou arraconada pels partits catalanistes, començant pel primer de tots, la Lliga Regionalista, victoriosa en els comicis de 1901 a Barcelona, on mai més no sortiren els candidats dels dos partits espanyols del règim, si bé la Lliga hagué d'enfrontar-se amb el republicanisme unitari lerrouxista. La Lliga era filla de la unió entre uns regionalistes que abans encara no eren nacionalistes i un sector dissident de la Unió Catalanista que veia urgent penetrar en les institucions polítiques per la via electoral.

Com a conclusió, es pot dir que les Bases de Manresa foren el precedent dels futurs projectes d'estatut d'autonomia, amb la protecció legal de l'ús públic de la llengua catalana; que amb la capacitat legislativa del poder regional foren en el futur unes constants del moviment, al costat d'altres aspectes que periclitaren, com la representació orgànica en un moment de predomini conservador en el naixent nacionalisme català, tarannà conservador que no compartia la totalitat de les associacions que manifestaven aleshores una identitat col·lectiva de catalanitat. Els dependents de comerç foren el primer sector assalariat popular en el qual arrelà el nacionalisme català i es radicalitzà.

Les Bases de Manresa són una referència i un precedent. Algunes de les seves reivindicacions, com la d'un poder judicial català, encara no s'han dut a terme, ni la d'una base fiscal suficient per a assegurar el progrés social i la competitivitat econòmica de Catalunya.

## BIBLIOGRAFIA

- DUARTE, Àngel. «L'impacte de les Bases de Manresa en la política catalana de la fi del segle XIX». *Dovella* [Manresa], núm. 41 (1992), p. 29-34.
- GASOL, Josep M. *Les Bases de Manresa, l'assemblea de la Unió Catalanista: Manresa 25-27 de març de 1892*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1987.
- Les Bases de Manresa 1892-1992: cent anys de catalanisme*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1993.

- LLORENS I VILA, Jordi. *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*. Barcelona: PAM, 1992.
- MADUELL, Àlvar. *Les Bases de Manresa i la pastoral de Morgades: 1900*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1992.
- OLLER ROMEU, Josep M. *Homes del catalanisme: Bases de Manresa. Diccionari biogràfic*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1995.
- PÉREZ-FRANCESS, Joan Lluís. *Les Bases de Manresa i el programa polític de la Unió Catalanista*. Manresa: Fundació Caixa de Manresa, 1992.
- PUIGBERT, Joan. «Les Bases de Manresa en el marc de la Restauració». *Revista de Girona*, núm. 151 (1992), p. 25-27.
- SÀEZ I XIQUÉS, Carles. *Lluís Domènech i Montaner i les Bases de Manresa: a la recerca de la Constitució catalana perduda*. Barcelona: Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner, 2017.
- TERMES, Josep; COLOMINES, Agustí. *Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992.